

Dr Janusz Panasiewicz

PRZYCZYNEK DO ETYMOLOGII NAZWY WSI STASZICOWSKIEJ¹

Pierwsza wzmianka o Brodnicy pochodzi z roku 1429, kiedy w sądzie hrubieszowskim występował Janusz, wójt z Bohorodici, a badania archeologiczne (powierzchniowe) dowodzą funkcjonowanie osady już w VIII-X w. Nazwa Bohorodyca i Borodyca wielokrotnie się przeplatały. W 1934 r. pojawiła się wersja Brodzica i była to zmiana urzędowa (Bohorodycę przywrócili jeszcze okupanci niemieccy dla licznie zamieszkującej wieś ludności ukraińskiej). Pochodzenie nazwy własnej wsi opisała w 1988 r. Barbara Czopek². Nie przesądziła jednak ostatecznie ani jej religijnej genezy - Bohorodycy/Bogurodzicy, ani też ewentualności jej topograficznego pochodzenia - Borodycy. Przez wieki pisownia wsi zmieniała się zapewne zgodnie z intencjami zapisującego³.

Czy jest możliwe by nazwa miejscowa Borodyca powstała już na etapie wczesnosłowiańskiej wspólnoty plemiennej, jeszcze przed skolonizowaniem terenu Grodów Czerwieńskich, gdzie ta osada się znajduje, przez osadnictwo ruskie (kiedy, być może, została ona przetworzona na Bohorodyca)? W jakim, przybliżonym okresie mogło to się stać?

Dodatkowym tego powodem była także ciekawość, czy przez piaszczystą strukturę geologiczną, na wąskim odcinku koryta rzeki Huczwy, występującą na styku leżących naprzeciw siebie wsi Brodnicy i Obrowca, mógł w zamierzchłej przeszłości przebiegać szlak handlowy wiodący znad Morza Czarnego nad Bałtyk? Łagodne ukształtowanie obu brzegów zapewniało w tym miejscu bezpieczne podejście do obecnego tam i po dzień dzisiejszy brodu.

Kotlina Hrubieszowska była często penetrowana przez archeologów. Monumentalna praca prof. Henryka Łowmiańskiego *Początki Polski* opisała udokumentowane tu epoki historyczne. Epoka brązu datowana jest tu obecnie na 2300/2200 - 650 lat p.n.e. Wykopiska kultury mierzanowickiej, kultury strzyżowskiej, kultury trzcinieckiej z terenu m.in. Obrowca, Czerniczyna (obu

¹ Impulsem do przedstawionych tu dociekań okazała się popularna audycja „Ojczyzna polszczyzna” prof. Jana Miodka realizowana przez wrocławską TV. Na przełomie 2003 i 2004 r. jedno z wystąpień poświęcił profesor analizie topograficznej genezy nazw własnych obu miast Frankfurtów i Brodnicy. Audycja ta zainspirowała do skierowania przez autora w styczniu 2004 r. listu do prof. dotyczącego jego poglądu na genezę nazwy staszicowskiej wsi Bohorodycy (od 1800 r.), która w źródłach figuruje także jako Borodyca. List pozostał bez odpowiedzi, jednak zawarte w nim przemyślenia uwagi zachowały aktualność.

² B. Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław 1988, s. 43, 45, 122, 132-134, 148 i 160.

³ Na okładce kopii, darowizny ks. Stanisława Staszica z 1822 r., dla mieszkańców jego dóbr zorganizowanych w Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie, a sporządzonej w 1834 r. widnieje nazwa Borodyca, pomimo, że w tekście tego aktu prawnego figuruje Bohorodyca (zapis ten Czopek był nieznanym).

graniczających z Brodnicą) i nieodległego Dziekanowa ujawniły zawartość pochodzącą właśnie z tego okresu. Epoka żelaza uchwycona została w czterech następujących po sobie zjawiskach kulturowych: kulturze łużyckiej (okres halsztacki), kulturze pomorskiej (faza podkłoszowa), grupie czerniczyńskiej, i kulturze zarubinieckiej. Okres wpływów rzymskich datowany został na początek nowej ery. Stwierdzono wówczas upowszechnienie żelaza i rozwój osadnictwa ludności kultury przeworskiej. Groby wyposażone w miecze, tarcze, włócznie i inne elementy broni odkryto w Obrowcu i Przewodowie. Pod koniec II lub na początku w. III n.e. kultura przeworska została wyparta przez napływającą od północy Polski ludność kultury wielbarskiej. Przybysze ci zdomowali się do w. V n.e. Była to ludność gocka, która wędrowała tędy na stepy nadczarnomorskie. Zapewne jakiś szczep tego plemienia osiadł w Kotlinie Hrubieszowskiej, tworząc tzw. grupę masłomęcką (granicząca z kolei z Czernichynem). Znaleźli oni w tych stronach doskonałe warunki do rozwoju rolnictwa i hodowli. W krótkim też czasie zmonopolizowali zapewne handel, który kwitł na „Bursztynowym szlaku” (jedna z jego odnóg wiodła wzdłuż Bugu i Wieprza). Szlak chroniło bogate i rozwinięte osadnictwo, z tego okresu pochodzi osada w Brodnicy o pow. ok. 1 ha, przypisywane grupie masłomęckiej [w linii prostej 8 km od brodu]. W okresie wędrówek ludów w V-VI w. n.e. i upadku imperium rzymskiego rejon Hrubieszowa opustoszał. U wrót Europy pojawili się Hunowie i otworzyli okres inwazji turskich, zakończonych dopiero przez Tatarów. Spośród licznych najeźdźców wyróżnili się Awarowie (w języku słowiańskim Obrzy), nawiązując ze Słowianami ściślejsze stosunki i wciągając ich do współpracy w napadach na Bizancjum. To z ich pobytom wiąże się nazwa wsi Obrowiec i liczne znaleziska w Gródku nad Bugiem. Podporządkowali oni sobie wiele plemion m.in. Chazarów. Około 670 r. Obrowie zniknęły całkowicie z horyzontu Rusi za sprawą kaganatu chazarskiego, w dobie jego największego rozkwitu w VIII w. We wczesnym średniowieczu Łowmiański lokalizował na tym terenie plemię Lędzian chorwackiego pochodzenia.

Publikacje o bogatych w dowody materialne i liczne osadnictwo Kotliny Hrubieszowskiej zestawień należy z solidnie udokumentowanym przez prof. Andrzeja Kokowskiego gockim osadnictwem w Masłomęczu i okolicy - II-V w., skarbem złotych monet z graniczącego z Brodnicą Metelina datowanego na lata 396-408, początkiem osadnictwa słowiańskiego w VI w., a zwłaszcza inwazją awarską w 558 r. i pochodzącą od niej genezę nazwy Obrowiec⁴.

Opierając się na ustaleniach Łowmiańskiego: *za obecnością elementu wareskiego, stojącego na straży szlaku handlowego, w Małopolsce przemawiają nazwy miejscowe wareskie, mianowicie Waręż i rzeczka Warężanka na południe od Hrubieszowa. [...] (Co powinno odpowiadać pierwszemu piśmiennemu sygnałowi o Waregach w Rocznikach bertyńskich z 839 r.)*⁵. Był to ważny sygnał o kolejnym szlaku handlowym przebiegającym w odległości ok. 50 km od Brodnicy. Kolejna wzmianka: w X w. *szlak handlowy (o stałym*

⁴ *Rzymskie dzieje Kotliny Hrubieszowskiej*, red. A. Kokowski, Lublin 2001.

⁵ H. Łowmiański, *Początki Polski, Polityczne i społeczne procesy kształtowania się narodu do początku w. XIV*, Warszawa 1985, T. 6, cz. 2, s. 672.

przebiegu w VII-VIII w.) z Chin do Hiszpanii przez Kijów Kraków Pragę, który w tym czasie pod naporem Pieczyngów wygiął się ku północy, najpierw w okolice Sokala a wreszcie na linię grodów Czerwień – Wołyń informowała o następnym szlaku handlowym⁶. Wskazana zmienność ich przebiegu w dziejach regionu zrodziła przypuszczenie, że takie ich zagęszczenie w okolicy mogło krzyżować się na brodzie łączącym Brodnicę z Obrowcem, a leżącym w odległości zaledwie 4 km od zachodniej wyspy Hrubieszowa, który tak dogodnych warunków topograficznych jak w tym miejscu nie miał.

Dodatkowe argumenty w tej sprawie przyniosły badania archeologiczne zrealizowane w 2007 r., odsłaniając kolejne zabytki kultury materialnej Brodzicy (aneks).

W podsumowaniu należy stwierdzić, że istnieją przekonywujące fakty, które wskazują na ważne, wielowiekowe znaczenie przeprawy przez bród na rzece Huczwie w Brodnicy i z dużym prawdopodobieństwem od tego brodu powstała nazwa wsi.

Dołączona mapka pochodzi z publikacji Józefa Niedźwiedzia i Wiesława Komana⁷. Oznaczono na niej lokalizację brodu i wskazano na układający się w linię prostą ciąg znalezisk od grupy masłomęckiej przez Brodnicę, bród i Obrowiec. Rozmieszczenie ważniejszych punktów osadniczych wskazywałoby na hipotetyczny przebieg jednego z odcinków szlaku handlowego przez bród na Huczwie.

Aneks⁸

Badania wykopaliskowe o charakterze wyprzedzającym realizowane były w obszarze stanowiska archeologicznego przecinanego przez trasę budowanego gazociągu wysokiego ciśnienia. W obrębie wykopu liniowego z poszerzeniami przebadano powierzchnię 5,5 ara. W trakcie prac wykopaliskowych przebadano 28 obiektów ziemnych o różnorodnym charakterze i wielkości, datowanych od neolitu do epoki żelaza, oraz pozyskano dużą ilość zabytków ruchomych. Najstarsze znaleziska to 3 jamy gospodarcze zaliczone do kultury malickiej z epoki neolitu. Największa z nich zawierała konstrukcje z polepy, fragmenty naczyń z ornamentem kłutym, narzędzia krzemienne i kamienny rozcieracz ze śladami ochry. Młodsze materiały i obiekty pochodzą z wczesnej epoki brązu. Do kultury mierzanowickiej zaliczono 15 jam gospodarczych oraz 7 dołków posłupowych po konstrukcjach towarzyszących jamom. W wypełniskach jam znaleziono bardzo dużą ilość fragmentów ceramiki, narzędzia krzemienne, kamienne rozcieracze i fragmenty kamieni żarnowych oraz narzędzia i ozdoby z kości zwierzęcych.

⁶ H. Łowmiański, *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.* T. 4, Warszawa 1970.

⁷ J. Niedźwiedź W. Koman *Okolice Hrubieszowa w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, Hrubieszów 1996.

⁸ Fragmenty dokumentacji archeologicznej: K. Padło, Ł. Rejniewicz, *Brodzica st. 19. przed-inwestycyjne badanie archeologiczne na trasie gazociągu wysokiego ciśnienia. Sprawozdanie wstępne*. Wybór ze sprawozdania opublikowano: *Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, Lublin 2008, s. 28-29: *Brodzica stan. 19, gm. Hrubieszów, pow. hrubieszowski. Obszar AZP 87-93, nr stanowiska na obszarze 34.*

Natomiast do kultury trzcinieckiej wstępnie zaliczono zbiorowy pochówek, w którym odsłonięto 4 szkielety ludzkie. Zmarłych ułożono na boku z podkurczonymi nogami. Dwaj osobnicy w części wschodniej grobu byli ułożeni plecami do siebie, natomiast dwaj pozostali z części zachodniej ułożeni byli jeden za drugim, na tzw. „łyżeczkę”. Grób pozbawiony był wyposażenia. Jedynie na części skroniowej czaszki jednego z osobników widoczne są ślady zapewne po miedzianej ozdobie. Jama grobowa tego zbiorowego pochówku usytuowana została we wnętrzu większego czworoboku z korytarzykiem. Być może mamy tu do czynienia z pozostałością po domu zmarłych. Potwierdzone zostało także stałe osadnictwo kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza, której przypisano 2 jamy gospodarcze. Na okres halsztacki datowany jest też pochówek szkieletowy ułożony w pozycji wyprostowanej, z rękami ułożonymi wzdłuż ciała, z głową skierowaną na południe, przy którym nie znaleziono kości obu dłoni, a jedynym wyposażeniem była metalowa szpila. Na złożu wtórnym, w warstwie kulturowej, natrafiono także na luźne materiały zabytkowe min. kultury pucharów lejkowatych, kultury lubelsko-wołyńskiej, z okresu rzymskiego i wczesnego średniowiecza oraz średniowiecza.

